

portrettet

Kjell Erik Killi-Olsen

– Jeg er blitt tatt så vel imot i Vågå av naboer og lokalmiljø

Endelig hjemme

– Hvorfor det? Kjell Erik Killi-Olsen tenner en ny sigarett, tar et drag og sender en røyksky ut i rommet.
– Hvorfor spør du om det?

VÅGÅ: Vi er i midten av oktober. Fargerike løvlier, blå himmel og snø på toppene kler Nord-Gudbrandsdalen. Sandbu med sine hvitkalkede grunnmurer og solbrente tømmerhus kneiser oppe i åssiden ved innkjøringen til Vågå sentrum. En eventyrenes kongsgård, tenker du. Eller som pressemannen Yngve Woxholth skrev om bygningene her da han besøkte gården på 1960-tallet: «De beste monumenter over vår gamle bondekultur.»

Kjære deg

– Ingen tvang meg til å kjøpe Sandbu. Du spør liksom så snålt. Killi-Olsen skotter bort på meg gjennom fargede brilleglass og gjør en håndbevegelse. – Tror du det er mindre strengt i Frankrike? At jeg som huseier der kan gjøre hva jeg vil med Chateau de Fontareches? At

naboene mine kan gjøre hva de vil? At det å eie en kulturhistorisk eiendom der ikke representerer heftelser og forpliktelser? Tvert imot. Foreløpig er erfaringen at antikvariske myndigheter i Norge tillater langt mer enn det jeg har erfart der.

Det er en verdighet over fjellgårder. Arkitekturen er harmonisk og ujølete

Rundt alle slike eiendommer i Frankrike ligger det en hensynssone som regulerer endringene og gir strenge føringer for hva vi, jeg som

eier og du som nabo, kan tillate oss. Og jeg opplever jo ikke det som spesielt urimelig. Kjære deg, snarere er det slik det må være. Chateau de Fontareches er en 1000 år gammel borg, og det er ikke bare jeg som har et forhold til huset, til rommene der, til hagen, til trærne, til murene eller til historien. Borgen er navet i manges fortellinger og nøkkelen til landsbyens eksistens. Med lov skal land bygges. Sånn er det. En fredet eiendom er noe du kjøper med åpne øyne. Jeg har ikke noe å klage over. Foreløpig.

Tre karer

– Det ble overskrifter i media da det fredete gårdstunet Sandbu nigard sør i Vågå ble lagt ut for salg sist sommer. Noen mente dette var helligbrøde og at hele prosessen burde stoppes. Mindre oppmerksomhet ble det ikke da kjøperens navn ble kjent.

Sjur Harby

Kulturhistoriker, driver kulturarvbedriften Disen Kolonial, www.disenkolonial.no

sjur.harby@gmail.no

«Kunstner Killi-Olsen har kjøpt middelaldergård», het det i Adresseavisen. «Kunstner kjøper gigantisk middelaldergård for 22 millioner kroner», supplerte Verdens Gang. – Vel, vel, sier Killi-Olsen. – «Gigantisk» er vel ikke akkurat ordet jeg ville valgt om denne gården. Du kan si mye pent om Sandbu, men vi snakker om 42 mål eng i et svært hellende terreng. Og husene på nabogården er større enn mine. Eiendommen er ikke romsligere enn at du kan følge gjerdet med øynene fra tunet. Men den tar seg godt ut. Det finnes vel knapt noe mer ikonisk norsk enn solsvidde tømmerhus blant høye fjell med snø på toppene. Tror du det? – Nei, jeg tror heller ikke det, sier jeg avvæpningende. – Jeg har lånt to værere som beiter i skråningen nedenfor husene. Det er meg og dem som bor her nå. I alle fall foreløpig. Vi er tre karer her oppe. Og nå er du her. Med deg er vi fire. Fire karer. Han parkerer sigaretten i et askebeger.

Fredet, fredet og atter fredet
Sandbu omfatter 19 bygninger, hvorav 17 er fredet. I bakken neden-

for ligger dessuten et kapell som den tidligere eieren, Kjell Holm, fikk oppført og innredet på 1960-tallet. Sandbu regnes som et av de mest intakte tunene i Gudbrandsdalen, og fagfolk fremhever særlig det tydelige skillet mellom uttun og inntun som er bevart her. Men i fredningsvedtaket fra 1923 heter det også at det «*karakteristiske og maleriske gaardsanlegg har nylig gjennomgått en større restaurering, hvorved det spesielt i det indre er blitt adskillig modernisert*». Det gjør Sandbu kulturhistorisk interes-

sant i flere sammenhenger. For det er få steder i dag du kan se hvordan norsk bondekultur ble tolket og formulert av rikfolk i mellomkrigstiden. Eierne den gangen var flere, men den som trolig startet med reparasjoner og flytting av hus, var den velstående, men også omstridte, sosiologen og sosialøkonomen Ewald Bosse (1880–1956), i ettertid best kjent for sin nyskriving av Europas økonomiske historie fra antikken til 1920-årenes utfordringer. Senere overtok skipsreder Rudolf Olsen, som fortsatte der Bosse slapp. Samtidige fotografier viser at en gikk grundig til verks.

*Kjære deg, ingen
tvang meg til å
kjøpe Sandbu*

Norsk bondekultur?

Det har ikke bodd bønder på Sandbu siden den gamle eierfamilien solgte seg ut i 1909. Den gården vi møter i dag, er like mye skapt av

eierne på 1900-tallet, ikke minst Rudolf Olsen, som engasjerte arkitekt Lorentz Harboe Ree (1888–1962) til å lede restaureringen. Harboe Ree forbindes med nyklassisismen på 1920-tallet med verk som Kinopaleet i Oslo (1923–24), Narvesens folkekjære kioskmotell «Tyrihans» fra 1923 og Vigelandsmuseet på Frogner i Oslo (1920–28). Men han var også medlem av direksjonen i Fortidsminneforeningen og styremedlem i Bøndenes Bygningskontor som arbeidet for, som det het, «en bedre, en mer praktisk og vakrere bebyggelse i norske bygder». Bak sto daværende riksantikvar Harry Fett og bondehøvdingen Johan Mellbye, og året var 1923. Fetts anliggende var å demme opp for billigbyggeriet som bureising og bøndenes generelle behov for fornyelse av bygningsmasse førte med seg. Ses Sandbu i dette lyset, blir bygningene her like mye et forbilde i samtiden, som en rekonstruksjon av fortiden.

Bo her, ikke bare feriere

– Min plan er jo å flytte hit, sier han, – så snart forholdene tillater det. Selv om vedlikeholdsplanen som Maihaugen utarbeidet for Stiftelsen Kjell Holm i 2010 langt på vei er fulgt opp, gjenstår det en del opp-

gradering før bygningene er egnet til helårsbruk. Vinduene har du jo selv gått over. Få av dem er riktig gamle, men mange er i dårlig forfatning. De må justeres, kittes og males på nytt. Det er med nød og neppe at enkelte av dem lar seg lukke. Dessuten, kjøkkenet trenger en modernisering, mens jeg beholder 60-årenes badeinnredning. Den er morsom og tidstypisk. Det er behov for et gjestettoalett, og det elektriske anlegget bør kontrolleres. Og så er det pipene, de må gås over på nytt. Og ovnene. Takene er tatt, men dem må du følge med på hele tiden. Så du skjønner, selv om jeg i mangt og meget kom til dekket bord her,

mangler det bestikk og servietter, både her og der. Den største oppgaven blir vel likevel å bygge et atelier. En kunstner trenger et godt verksted. Kan jeg bruke et av uthusene, eller skal jeg tenke helt nytt? Hva tenker du, monsieur Harby?

Dette er for oss

Monsieur Harby har ikke tenkt så nøye over den saken, men jeg er enig i at vinduene trenger en hjelpende hånd. – Det er det jeg liker med slike eiendommer, fortsetter han. – De gjør at du blir kjent med folk. Vi to hadde aldri møtt hverandre om det ikke var for Sandbu. Du og jeg hadde ikke sittet her om

det ikke var for at jeg trenger noen å drøfte tingene med. Jeg trenger håndverkere, folk som behersker materialer og teknikker, som har blikket og håndlaget. Det er slik jeg blir kjent med folk. Jeg er en forvalter, sier jeg til håndverkerne. Først og fremst en forvalter. Etter meg vil det komme noen andre som fører arbeidet videre. Dette er for oss, sier jeg til dem. Vi har et felles ansvar for at dette skal bli bra. For at vi sammen skal ha noe å gi videre.

Hvem var Holm?

– Jeg tror Holm var reservert av natur, en nøktern mann med noen få gode venner, som levde tilbake-trukket her på Sandbu. Ikke la deg blende av gjenstandene. Nøkternhet i det daglige er noe helt annet. Jeg ser ham for meg i slike stunder som denne. En mann som flytter en bolle fra det ene bordet til det andre fordi den der vil ta seg bedre ut. Han skapte en harmoni av tingene, en fred i husene. Er det noe jeg savner i dag, så er det nettopp denne nøkternheten. Disse gjenstandene er så velgjorte, så fulle av vilje og kjærlighet til arbeidet. I kraft av sin alder

representerer de en kontinuitet gjennom generasjonene. De forteller hvem vi er. I dag opplever Norge en overdådig økonomi, men samtidig ser vi at antikvitetsmarkedet har brutt helt sammen. Hva forteller det om oss? Hva skal vi formidle til dem som kommer etter oss. Hva skal vi gi videre om vår egen kulturarv forvitrer? Det er det jeg savner i dag. Kontinuitet.

Den største oppgaven blir å bygge et atelier. En kunstner trenger et godt verksted

Avtrykk

– Møttes dere to noen gang? spør jeg.
– Nei, jeg møtte ham aldri personlig, og jeg trodde nok det skulle bli annerledes å flytte inn her enn det jeg opplever at det er. For med på kjøpet fulgte ikke bare hus og jord,

men også mesteparten av innboet, nesten 7000 gjenstander. En av forutsetningene var at alt skulle følge eiendommen. Sandbu var et livsverk og Holm en skjønnsom samler. Se her. Killi-Olsen plukker ned en fluesmekker fra veggen og peker på en tallrekke. – Alle gjenstandene er registrert av Maihaugen på oppdrag fra stiftelsen. Hva jeg tenker om å overta en annen manns hjem? Jeg tenker at dette er en samling sprunget ut av hjertet. Bokhyllene hans vitner om et menneske med en brennende interesse for kunst og kultur. Han var genuint opptatt av ting fra Gudbrandsdalen. Å nærme seg disse rommene langsomt er å bli kjent med Holm selv. Visst er en han en fremmed, selvfølgelig er han det, og han vil nok alltid forbli det, men jeg kommer ham litt nærmere inn på livet jo bedre jeg blir kjent med husene og tingene. Jeg er selv en mann på 65 år som vet at livet har en slutt. I min uro faller jeg til ro her, slik jeg tror han også gjorde. Jeg er enebarn, og Kjell Holm mistet sin bror i en flyulykke. I det ligger en ensomhet som folk med søsken ikke kan forstå. Holm samlet ikke disse tingene for å demonstrere rikdom, men fordi han verdsatte den enkelte gjenstand og arbeidet som lå i den. Du ser ikke mine ting blant Holms, gjør du vel? Nei, jeg rister på hodet. – Sandbu forblir en helhet med meg, en samtalepartner, et avtrykk, en hyllest til det vakre i livet. Det

åpner mange relasjoner og intimiteten i rommene gir deg et språk.

Hyggelige folk, ikke sant?

– De var hyggelige, de folkene fra fylkeskommunen, synes du ikke? En ny sigarett, lang og slank, gløder mellom fingrene. Vi er inne i skumringstimen. Solen sender sine siste stråler gjennom blyglassvinduene i kårstugu. Killi-Olsen ser ut i luften. Vi har hatt fylkeskommunens antikvarer på besøk. Det var vellykket. De likte hverandre. Han presenterte ønskene sine, de gjorde rede for lovverkets bestemmelser og praksis. Fra tre sider tar dagen farvel med oss og lar kvelden si på. Landskapet forvandles til konturer utenfor, mens tussmørket fyller krokene innendørs. Vi snakker, kanskje litt springende, mens sigarettgloen langsomt nærmer seg fingertuppene på nytt og Killi-Olsen strekker seg mot askebeget. – Kanskje roen og stillheten som gjerne finnes på slike steder, sier han tankefullt. Det er nok noe av det jeg søker. Rommene og veggene omslutter deg på en annen måte her enn i nye, ulevde hus. Bygningene på Sandbu har vært bebodd siden 1700-tallet. De har sett alt før og hørt alt før. De er som gamle mennesker, som folk som kjenner livet fordi de selv har levd

det. Jeg lette i 20 år. Så dukket Sandbu opp.

Hvorfor?

– Hvorfor? Vi er tilbake der vi begynte. Inngangen var hvorfor han har kjøpt noe som så ofte fremstilles som et åk. I fjorårets julenummer av Fortidsminneforeningens medlemsblad, Fortidsvern, hevdet Christian Sulheim i nabobygda Lom at «*dyr har bedre rettsikkerhet i Norge enn en eier av freda hus*» og at det er «*veldig mye ekstraarbeid og veldig mye kostnader*» forbundet med å være eier. Så altså, hvorfor gå til anskaffelse av noe som mange åpenbart helst vil være foruten? Killi-Olsen kikker bort på

meg fra stolen. – Fjellgårder har alltid tiltrukket meg, sier han. – Det er en verdighet over dem, en enkelhet som sjelden er fattigslig. Arkitekturen er harmonisk og ujallete. Så har du alt det andre. Friheten jeg føler her, det storslåtte landskapet og sporene etter menneskene før meg. Og lyset. Og årstidene. Ikke minst årstidene. Årene i Frankrike har gitt meg et savn etter årets skiftninger, etter fargene, etter temperaturforskjellene, etter frosten og snøen. Da jeg kom hit og satte meg ned, satte meg ned slik du og jeg sitter nå, gikk det opp for meg hvor mye årstidene egentlig betyr for meg. ☺

